

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОГО ДИСКУРСУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Гуцул Лариса Іванівна

На сучасному етапі переструктурування змісту підготовки майбутнього вчителя є одним із пріоритетних напрямків розвитку продуктивної вищої освіти в Україні. Важливу роль у вирішенні цього завдання відіграє процес формування фахового дискурсу засобами української мови, мовної компетентності у студентів природничих спеціальностей педагогічного університету (освітньо-професійна програма «Середня освіта (Біологія), (Хімія), (Географія), (Природничі науки)»).

Мовна компетентність є невід'ємним складником професійної діяльності вчителя природничих спеціальностей. Акцент ставиться на формування навичок професійної комунікації, оскільки комунікація є важливим чинником існування суспільства на студіювання особливостей фахової мови, на розвиток культури мови, мислення й поведінки особистості

Наразі відчутна потреба в оновленні змісту мовної підготовки майбутніх педагогів, зокрема вчителів біології, хімії, географії та природничих наук. Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» покликаний сформувати мовну особистість, яка зуміє використати усі набуті знання, уміння й навички для оптимальної мовної поведінки у професійній сфері.

Вивчення української мови за професійним спрямуванням тісно пов'язане із практичним застосуванням у будь-якій галузі. Проблеми в опануванні фахової мови вивчали такі дослідники, як М. Гуць, Р. Кацавець, І. Клименко, Л. Кравець, Л. Мацько, Г. Онуфрієнко, О. Семенов, Л. Симоненко, А. Токарська, С. Шевчук, та ін. Викладачі кафедри української мови ЦДПУ ім. В. Винниченка також зробили чималий внесок у розробку програмно-методичного забезпечення, формування мовно-професійних компетентностей, вивчення фахової мови та культури наукової мови. Наприклад, авторкою пропонованої студії укладено навчальні посібники «Українська мова (за професійним спрямуванням) для студентів природничо-географічного факультету», частина 1 і 2, досліджено географічну, біологічну, хімічну термінологію як компоненту мовної підготовки майбутнього вчителя [3; 4].

Проблема професійної компетентності у вітчизняній та світовій психолого-педагогічній науці розглядається в різних аспектах. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методологічних положень компетентнісного підходу в освіті України здійснили вітчизняні науковці Н. Бібік, Н. Глузман, М. Елькін, В. Крижко, О. Локшина, В. Луговий, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа, Л. Шевчук та інші, а також зарубіжні вчені В. Байденко, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зимня, Г. Ібрагімов, В. Краєвський, Дж. Равен, А. Хуторський, С. Шишов, Ю. Татур та ін.

Метою нашої розвідки є аналіз процесу формування фахового дискурсу засобами української мови у студентів природничих спеціальностей. З поставленої мети випливають такі завдання: 1) визначити та обґрунтувати роль дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у формуванні мовної особистості су-

часного фахівця на основі теоретичного та практичного аналізу викладання курсу на природничо-географічному факультеті; 2) проаналізувати шляхи, методи, прийоми й технології оволодіння фаховою мовою майбутніми педагогами.

На сучасному етапі питання професійного спрямування навчального процесу при вивченні української мови на неспеціальних факультетах вищих навчальних закладів значно актуалізувалося і перебуває в центрі уваги багатьох дослідників, що зумовлюється такими чинниками: по-перше, підвищеними вимогами до якісної підготовки майбутніх фахівців різного профілю; по-друге, ринковими умовами в Україні, які поставили перед вищою школою конкретне завдання: підготувати для усіх сфер суспільства спеціалістів нової генерації, — висококваліфікованих, мовнокомпетентних у своїй професійній діяльності, конкурентоспроможних, грамотних, із належним інтелектуальним потенціалом, моральними цінностями, глибокими знаннями української мови, необхідної для задоволення професійних потреб; по-третє, необхідністю забезпечити майбутніх фахівців належною культурою загальнонавчальної та професійної мови і досконале володіння своєю професійною термінологією [8, с. 47].

Викладання природничих дисциплін у вищих навчальних закладах сьогодні пов'язано з певними проблемами, найсерйозніша серед яких — обмаль підручників із фундаментальних та спеціальних предметів українською мовою. Значною мірою це зумовлено тим, що українська термінологія, номенклатура та наукова мова перебувають нині у процесі становлення. Упродовж тривалого часу наукова українська мова калькувала більшість термінів із російських джерел, що гальмувало розвиток рідної мови. Особливої актуальності зазначена проблема набуває у вивченні неорганічної та органічної хімії, біології, економічної географії, геології, ландшафтознавства тощо, оскільки опанування знань із цих дисциплін потребує постійного використання фахових термінів. Залишається актуальною також проблемаспіввідношення між національними й міжнародними елементами в термінотворенні та їх інтерпретації в українській мові, приведення національної терміносистеми у відповідність до міжнародної; питання синонімії, полісемії, паронімії, проблеми перекладу, термінотворення, вживання активних дієприкметників тощо.

Знання природничої термінології та номенклатури — це знання професійної мови, що дає можливість спілкуватися, орієнтуватися у сучасній науковій літературі, свідчить про високий професійний рівень фахівців у певній галузі. Фахові знання — гарант професійного успіху, авторитету та подальших наукових перспектив особистості [8, с. 5]. Глибокі професійні знання майбутній педагог здобуває, вивчаючи не лише дисципліни фахового циклу (наприклад, студенти природничо-географічного факультету спеціальності «Географія» вивчають гідрологію, метеорологію і кліматологію, картографію з основами топографії, фізичну географію, геоекологію, геологію тощо), а й предмети лінгвістичного спрямування. Мовна підготовка майбутніх педагогів спрямована сформуванню мовної особистості, яка зуміє використати усі набуті у вищому навчальному закладі знання, уміння і навички для оптимальної комунікаційної поведінки у професійній сфері.

Оволодіння основами будь-якої професії, вважає Г. Мешко, розпочинається із засвоєння системи загальних і професійних знань, опанування майбутнім фахівцем спеціальної мови, мови професії, наукового дискурсу професії. Досконале володін-

ня фаховою термінологією є невід'ємною частиною підготовки вчителя [7, с. 22]. Здобуття вищої освіти в Україні передбачає високий рівень володіння українською літературною мовою, насамперед таким її розгалуженим функціональним різновидом, як науковий стиль.

Тому на заняттях активно ведеться робота з вивчення фахових термінів — як правопису, вимови, так і семантики, перекладу й редагування, а також здійснюється переклад і редагування фахових текстів та опрацьовуються фахові словники.

Важливим для педагога є досконале володіння нормами сучасної української літературної мови. Тому труднощі української словозміни та словопоєднання, правильна вимова слів, у тому числі термінів, особливості використання іншомовних та власне українських слів у професійному мовленні тощо розглядаються на кожному занятті і в процесі виконання самостійних робіт. Особлива роль тут відводиться роботі з хімічними, біологічними, географічними термінами. Наприклад, при виконанні самостійної роботи «Орфоепічні та акцентуаційні норми української літературної мови у професійному спілкуванні» пропонуються такі завдання: 1) записати слова (хімічні терміни — наприклад, *етерифікація*, *метил*, *ізопропіл*, *неопентил*) фонетичною транскрипцією, прочитати слова відповідно до орфоепічних норм української мови; 2) поставити наголос у поданих термінах; 3) зі словника хімічних термінів виписати слова з подвійним наголосом і слова, наголос у яких є смислорозрізнявальним, пояснити лексичне значення термінів і ввести у самостійно складені речення.

Під час опрацювання самостійної роботи «Лексичні норми української літературної мови у професійному спілкуванні» студенти, аналізуючи фахові тексти, добирають синоніми до слів, пояснюють значення паронімів, добирають українські відповідники до слів, редагують речення тощо. Наприклад: *бор* (елемент — бор (географічний об'єкт) — *Бор* (учений); *гранат* (дерево) — *гранат* (мінерал); *аквамарин* (колір) — *аквамарин* (мінерал); *дельта* (частина річки) — *дельта* (літера грецького алфавіту) — *дельта* (хімічне позначення різниці між чимось); *Меркурій* (планета) — *меркурій* (хімічний елемент); *Герман* (чоловіче ім'я) — *герман* (хімічна сполука); *газ* (природний) — *гас* (керосин); *арсен* (елемент) — *Арсен* (ім'я).

Під час проведення самостійної роботи «Морфологічні норми. Труднощі української словозміни та словопоєднання» акцент ставиться на відмінюванні термінів (наприклад, поставити іменники 2-ї відміни чоловічого роду у формі родового відмінка однини — наприклад: *вініл* $CH_2=CH-$, *аліл* $CH_2=CH-CH_2-$, *ізопропеніл* $CH_2=C(CH_3)$, *гетарил*, *ізобутан*, *ізопентан*), поєднанні іменників із числівниками, відмінюванні числівників тощо (наприклад, відмінювання термінів: *актин* — *актину*, *актинометр* — *актинометра*, *алкін* — *алкіну*, *алювій* — *алювію*, *алмаз* (природний) — *алмазу*, *алмаз* (штучний) — *алмаза*, *берилій* — *берилію*, *магній* — *магнію*, *арсеній* — *арсенію* тощо).

Також звертається увага на складні моменти правопису термінів, на їх уніфікацію та стандартизацію, на варіативні форми. Порівняймо: терміни *магній органічний* чи *магнісорганічний*, *алюміній органічний* чи *алюмініеорганічний* — їхній правопис залишається ще неукладеним, а термінологічні словники подають обидві форми. Не з'ясовано також застосування сполучного -о- у назвах типу *хлоробензен* (чи *хлорбензен*), *ціанопохідна* (чи *ціанпохідна*), *азотовмісний* (чи *азотвмісний*). Чи

треба уніфікувати напівсистематичні назви: *гліцерин* чи *гліцерол*, *пірокатехін* чи *пірокатехол*, *резорцин* чи *резорцинол*, *холестерин* чи *холестерол*? Чи треба варіювати *и* — *і* — *ї* в суфіксах *-ин*, *-ил*, *-ид* тощо і *е-є* в суфіксі *-ен*, коли вони стоять після локантів? Тобто, наприклад, писати *бут-2-ин* чи *бут-2-їн*? Є багато розбіжностей у способах запису структурних і скорочених формул, які треба уніфікувати, стандартизувати й затвердити, наприклад: *Me* — метил, *Et* — етил, *Pr* — пропіл, *Bu* — бутил, *Ph* — феніл, *2-Py* — 2-піридил тощо [9, с. 69].

Особливої уваги потребують: а) активні дієприкметники минулого часу на *-ший*, *-вший*, які в українській мові майже не збереглися. Є лише поодинокі винятки, замінені в сучасній мові стилістично прийнятними дублетами: *бувший* лаборант (нормативне — *колишній*), *перемігший* (нормативні — *переможець*; *переможний*; *той, хто переміг*), *здолавший труднощі* (нормативні — *здатний здолати*; *той, хто здолав*); б) активні дієприкметники теперішнього часу маловживані, їх слід уникати; порівняймо: *коригувальні вправи* замість *коригуючі*, *інтегрувальний* замість *інтегруючий*; в) російські форми із суфіксами *-уш(-ющ-)*, *-ш-*, *-вш-*, *-м-* в українській мові передаються різними способами; порівняймо: *выполняемый эксперимент* — *який виконується*; *организующий олимпиаду* — *який організовує*, *организатор*; *одухотворяющий на победу* — *покликаний надихнути*; *исполняющий обязанности директора* — *виконавець обов'язків*, *виконувач*; *повышающееся давление* — *підвищуваний тиск*; *осунувшийся после болезни* — *змарнілий після хвороби*; *анестезирующий препарат* — *знеболювальний*; *беспокоящиеся родители* — *занепокоєні батьки*; *заведующий кафедрой химии* — *завідувач кафедри хімії*.

Упродовж опрацювання будь-якої теми постійно проводиться робота над підвищенням грамотності майбутніх педагогів. Особлива увага приділяється правопису термінів і, що важливо, паралельно розкривається їхній зміст, походження тощо. Наприклад:

а) уживання апострофа: *кар'єр* [фр. *carriere*] — відкрита виробка значних поперечних розмірів, яка експлуатується з метою видобування руди, вугілля, будівельних матеріалів тощо; *шар'яж* [фр. *charrier* — котити, волочити] — горизонтальний або похилий велетенський тектонічний насув з переміщенням на значну відстань (десятки і сотні км) товщ порід у вигляді покриву; б) уживання м'якого знака: *кальдєра* [порт. *caldera* — великий казан] — овальна чи кругла западина з крутими, часто східчастими схилами вулканічного походження; *базальт* [лат. *basalts* — широко розповсюджений] — темна основна кайнотипна магматична порода, ефузивний еквівалент габро, що складається переважно з основного плагіоклазу (лабрадо-ру), авгіту та олівіну; в) правопис складних слів: *ультрамарін* [лат. *ultra* — більш, понад, зверх; *marinus* — морський] — мінерал, яскраво-синя відміна лазуриту, використовується як ювелірний камінь; *радіоактивність* [лат. *radiare* — випромінювати, *activus* — діяльний] — спонтанне перетворення нестійких ядер деяких хімічних елементів у стійкі ядра інших елементів, що супроводжується випромінюванням альфа-частинок, бета-променів, квантів енергії, протонів, а також поділом ядер; *біосфєра* [гр. *bios* — життя, *sphaira* — сфера] — своєрідна оболонка земної кулі, у якій живуть живі організми; *літосфєра* [гр. *lithos* — камінь, *sphaira* — куля] — тверда верхня оболонка Землі, що включає земну кору і надастеносферну частину верхньої мантії; г) правопис слів іншомовного походження: *еукаріоти* [гр. *eu* — добре,

karion — ядро] — всі одноклітинні й багатоклітинні організми, які мають сформоване ядро; *фація* [лат. *facies* — зовнішність, форма] — комплекс гірських порід, які відрізняються складом, фізико-географічними і тектонічними умовами формування від сусідніх порід одного й того ж стратиграфічного рівня.

Пропонується пояснити орфограми в термінах:

а) *пульс, реактивність, адаптація соціальна, активність особистості, аномальні діти, інфальтизм, якість життя, аеробна продуктивність, артроз деформувальний, біологічна надійність, витривалість, медичний контроль, мануальна терапія;*

б) *біоритми, гіпервентиляція, гемоглобін, газообмін, працездатність, енергозабезпечення, саморегуляція організму, гіпотермія, наркозалежність, антропометричні індекси, патогенез, патологія;*

в) *актин, аферентний синтез, ацидоз, біопсія, вестибулярна система, діаспора, імунітет, капіляри, експеримент, інновація, олімпіада, рекорд, рекреація, сайнологія, корекція, катарсис, ейфорія, енергія;*

г) *МСК (максимальне споживання кисню), ПАНО (пори́г анаеробного обміну), АМС (абсолютна м'язова сила), АТФ (аденозинтрифосфат), ДК (дихальний коефіцієнт);*

д) *інновація, анаеробний механізм енергозабезпечення, навантаження, система виховання, стакао, випробувальне зусилля, відновлення серцевої діяльності й дихання, відношення талія / стежно, відносна маса тіла, ожиріння, перевантаження*

На заняттях рекомендуються різноманітні вправи, які допоможуть підвищити як орфографічну, так і пунктуаційну грамотність студентів:

1. Запишіть 10 термінів із географії на правила вживання знака м'якшення, поясніть їх лексичне значення, скориставшись «Великим тлумачним словником сучасної української мови» (уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь. 2005). 2. Запишіть визначення 5 географічних термінів. Складіть речення так, щоб між підметом і присудком в одному випадку ставилося тире, в іншому — не ставилося.

Варто зазначити, що на заняттях студенти знайомляться також із науковими розробками своїх викладачів — як із географічними, біологічними, хімічними дослідженнями, так і лінгвістичними. Наприклад, зі статтею авторки «Власні назви та їхні долі (ономастичні спостереження в с. Лумшори на Закарпатті)» [2, с. 154–157], в якій досліджується ономастичний простір с. Лумшори, проводиться лінгвістичний аналіз матеріалу, зібраного експедиційним шляхом, та простежується механізм збереження, зникнення або зміни власного імені. Авторка пише про різну долю українських сіл, депопуляцію, поглиблюючи знання студентів з ономастики, знайомлячи з географічними словниками та іменами ономастів: «Одні з таких сіл поступово зникають і разом з ними зникають і назви, до того ж більшість із цих назв просто ніде не була зафіксована, як наприклад, поступово зникає село *Лікіцари* того самого району на Закарпатті; інші — поступово змінюються, перетворюються в новий котеджний, лікувально-оздоровчий чи туристичний куток, як наприклад, село *Лумшори*. Прізвища та імена по батькові залишаються в актових книгах і на табличках на кладовищі; назви рік, озер, гір тощо — на географічних картах та в словниках (наприклад, Словник гідронімів України / ред. колегія: А. П. Непокуп-

ний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. Київ, 1979. 783 с.); назви ставків, боліт, долин, кутків, ручаїв, потічків, водоспадів, урочищ тощо — в деяких регіональних словниках (наприклад, Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник. Луцьк, 2009. 234 с.; Громко Т. В., Лучик В. В., Поляруш Т. І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. Кіровоград, 1999. 224 с.; Габорах Мирослав. Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник. Івано-Франківськ, 2011. 655 с.), монографічні дослідження з ономастики (І. І. Ковалик, Ю. О. Карпенко, П. П. Чучка, Д. Г. Бучко, В. В. Лучик та ін.), матеріалах дисертацій та наукових розробках, присвячених проблемам топонімії, мікротопонімії, антропонімії, гідронімії (наприклад, О. Ю. Карпенко, О. П. Карпенко, Г. Л. Аркушин, М. М. Торчинський, С. О. Вербич, Т. І. Поляруш, В. А. Бушаков, В. В. Котович, Н. І. Лісняк, О. В. Заїнчовська та ін.)» [2, с. 154–157]. Авторка аналізує ороніми, гідроніми, мікротопоніми тощо досліджуваної території, які віддзеркалюють мовленнєве багатство горян: «У районі села *Лумшори* є хребти *Лютянський Діл*, болота — *під Ведмежою*, *Млаки*, озера — *Медвежа*, *Комсомольське*, урочища — *Грабіна*, *Драшника*, *Гряшин*, *Млаца*, *Бринице*, *Лан*, *Грун*, *Полянки*. Мікротопоніми є як однослівними, так і двослівними (наприклад, двослівні назви полян *ЮльцінСтруйник*, *Ведмежа Поляна*. Натрапили ми й на назви у формі прийменниково-іменникової конструкції *У платку* (урочище) і *Під Ведмежою* (болото), що для мікротопонімів не є рідкісним явищем, на відміну від ойконімів, які не мають прийменникової форми; порівняймо: мікротопоніми *Коло Баблинського Містка* (потік) Чрв, *Коло Каплички* (потічок) Трн, *Річка в Попадинім Ярку* (потік) Чрв, *Потік із Човника* (потічок) Чрв, *З Керничок* (струмок) Трн, *З Мочарів* (потічок) Чрв, *З Білих Керниців* (потічок) Трн [2; 1, с. 80, 130, 122, 68]; *Під Пугачівкою* (водоспад), *Під Прелукою* (гора), *Під Руською* (урочище), *Під Явором* (урочище), *На Згарицях* (куток), *На Завою* (куток), *На Тартаку* (урочище), *На Очереті* (урочище), *На Рівнім* (частина с. Ямна), *Над Ямами* (урочище), *Над Волицею* (урочище), *Над Згарами* (урочище), *Над Озірним* (урочище) [1, с. 496, 406, 408, 358, 350, 357].

Незважаючи на бурхливий розвиток природничих наук, термінологічна система галузей не достатнього відображена досі в українській лексикографії. Гостро відчувається потреба у створенні сучасних словників термінології природничого циклу. Сучасна вітчизняна лексикографія повною мірою не відображає стан біологічної, хімічної, географічної термінології. Наприклад, нині виникає проблема правильності тлумачення окремих біологічних термінів, проте пояснення їхнього значення в різних словниках не завжди відповідає дійсності. Тому вчитель біології повинен уміло та вдало підбирати певний термін, щоб якнайкраще пояснити тему. Актуальним є з'ясування походження біологічних понять, виокремлення термінологічних словників біологічного фаху, опис особливостей застосування в практичній роботі з термінологічними словниками вчителем біології. Студенти, зокрема, виявляють, що більшість біологічних понять мають латинське походження, оскільки ця мова є загальнонауковою та загальноприйнятою. Сьогодні існує чимало слів, які мають англійське походження, напр: *адаптація* (лат. *adaptatio*, від *adapto* — пристосовую) — процес пристосування об'єкта (адаптаціогенез) англійською — *adaptation*; *головний мозок* (лат. *cerebrum*) — англійською (*cerebrum*, *brain*); *клітина* (лат. *cellula*, *ae*) — англійською (*cell*); *залоза* (лат. *glandula*, *ae*) — англійською

(gland). Ця мова опирається на зразки грецької та латинської мов, їхні словотворчі та лексичні ресурси [6, с. 6].

Студенти знайомляться з термінологічними словниками, які доречно використовувати в педагогічній роботі майбутнього вчителя біології: 1. Англо-російсько-український біологічний словник (генетика, молекулярна біологія, біотехнологія, медицина) / Горбатенко І. Ю., Лавриненко Ю. О. Херсон, 1998 Т. 1. 174 с.; 2. Біологічний словник / за ред. К. М. Ситника, О. В. Топачевського. 2-ге вид. Київ, 1986. 680 с.; 3. Глазко В. І. Словник сучасних біологічних термінів. Харків, 2003. 96 с.; 4. Калинець-Мамчур З. Словник-довідник з альгології та мікології: для студ. вищих навч. закладів. Львів, 2011. 399 с.; 5. Клименко Н. Ф. Українська біологічна термінологія кінця ХХ – початку ХХІ ст.: монографія. Київ, 2017 212 с.; 6. Словник української біологічної термінології. Київ, 2012. 744 с.; 7. Талпош В. С., Пилявський Б. Р. Фауна хребетних Тернопільської області: довідник. Тернопіль, 1998. 80 с.

Під час вивчення теми «Словники у професійному мовленні» акцентується увага на роль словників у підвищенні мовленнєвої культури, на лексикографічній компетенції як показника мовленнєвої культури фахівця, на типах словників (енциклопедичні, лінгвістичні, фахові).

Пропонуються такі практичні завдання: 1. 5 слів (на власний вибір) опрацюйте за словниками різних типів (випишіть словникові статті з кожним словом не менше, ніж із 10 словників). Порівняйте, зробіть висновки. 2. Опрацюйте 10 словників, у тому числі фахових. Схема характеристики словника: вихідні дані про словник: автор, упорядник чи колектив авторів, повна назва словника, кількість томів, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок; тип та завдання аналізованого словника; специфіка побудови аналізованого словника, особливості розробки словникових статей, типи ремарок тощо; коротка оцінка словника, його практичне застосування, приклади словникових статей. 3. Порівняйте різні фахові словники, зробіть висновки. Чи будуть ці словники необхідні у вашій майбутній професії і чому? 4. Із фахової літератури выпишіть невеликий текст, насичений термінами. Користуючись словником (вказати всі дані про словник), поясніть значення цих термінів.

Систематичне розширення інформаційного, практичного обсягу лексикографічних знань, бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук підвищує рівень лексикографічної компетенції. Сформована лексикографічна культура визначає рівень розвитку лінгвістичного чуття. Майбутній фахівець повинен уміти користуватися фаховими словниками, оформлювати в науковому тексті покликання на словники різних типів, здійснювати лексикографічний науковий пошук.

Для сучасної освіти характерним є пошук нових педагогічних можливостей, що пов'язано з відмовою від традиційного навчання та виховання, з ідеєю цілісності педагогічного процесу як системи, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно-орієнтованого підходу, пріоритету суб'єкт-суб'єктних стосунків. У педагогіці та психології все частіше й частіше вживаються поняття «технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання», «технологія розвитку колективної творчої особистості» тощо.

Для формування фахового дискурсу засобами української мови нині активно застосовуються такі педагогічно-комунікативні технології: технологія традиційного

навчання, технологія проблемного навчання, ігрові технології, технологія особистісно орієнтованого навчання, технологія розвивального навчання, технологія колективного способу навчання, технологія розвитку критичного мислення, технологія програмованого навчання, технологія інтерактивного навчання, проектна технологія, технологія модульного навчання, технологія колективного творчого виховання, дослідницька технологія та інші [5].

Дослідна діяльність — самостійний пошук студента розв'язання проблеми. Майбутні фахівці досліджують «Види, типи і форми професійного спілкування», «Стили педагогічного спілкування», пишуть наукові роботи (реферати, курсові, бакалаврські та магістерські роботи, наукові статті), роблять презентацію на одну з обраних тем. Пропонуються найрізноманітніші теми для рефератів та наукових повідомлень: «Параметри спілкувальної ситуації», «Особливості спілкування: педагог — учень», «Персоніфікація особистості і спілкування», «Невербальні засоби спілкування в педагогічній діяльності», «Віртуальне спілкування і його особливості», «Стили спілкування», «Внутрішнє і зовнішнє мовлення», «Основні закони спілкування» тощо.

Для набуття комунікативного досвіду важливу роль відіграють ігрові технології навчання. На заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) доречним є проведення ділових ігор як спеціально створених ситуацій, що моделюють реальність. В імітаційних іграх під час заняття імітується діяльність організацій, подій, конкретна робота людей (зокрема вчителя біології, хімії, географії, природничих наук), обстановка, умови, в яких відбувається подія. Сценарій імітаційної гри містить сюжет події, опис структури та призначення імітованих об'єктів. Таким прикладом може бути сценарій-бесіда, сценарій-співбесіда, сценарій-перемовини, сценарій-збори, сценарій-нарада, сценарій-екскурсія тощо. Наприклад, моделюється співбесіда з директором школи, завідувачем лабораторії.

Під час вивчення теми «Форми колективного обговорення професійних проблем» студенти моделюють ділові перемовини, збори, ділову нараду. Пропонуються такі завдання: 1. Підготуйтеся до проведення ділових перемовин з налагодження співпраці студентської ради і ректорату вашого університету, обґрунтуйте свої пропозиції. 2. Уявіть, що ви директор великої фірми і проводите виробничу нараду, а провідний фахівець із цього питання без поважних причин не з'явився на нараду (або директор школи і учитель). Усно змодельуйте бесіду, яку ви проведете зі своїм підлеглим у такому випадку. 3. Підготуйте потрібні матеріали для проведення: а) оперативної наради; б) наради оргкомітету з проведення студентської наукової конференції. Які особливості проведення таких нарад? 4. Самостійно вирішіть актуальну проблему «Що нам потрібно зробити для здобуття якісної освіти?» та аргументуйте її, враховуючи певні критерії (наприклад: мотивація; сучасні підручники, навчальні комп'ютерні програми; уведення нових предметів; самоосвіта; наявність мети в майбутньому тощо [10, с. 259].

Операційні ігри допомагають відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій (методику проведення дискусії, конференції, бесіди, диспуту). В операційних іграх моделюється процес діяльності. Вони проходять в умовах, що імітують реальну обстановку. Важлива роль тут належить дискусії. Дискусія — це діалогічний метод творчої діяльності групи осіб, побудований на публічному, відк-

ритому, доброзичливому обговоренні актуального, але спірного питання і спрямований на певний позитивний результат. Дискусія — це зовнішній, відкритий діалог. Наприклад, пропонуються дискусії «Тотальний карантин: за і проти», «Екологічні проблеми Кіровоградщини», «Екологічні проблеми міста: у зв'язку з недавніми подіями на газовій заправці», «Інтелегентність — це успадкована чи сформована риса людини?», «Досягнення вірусології в Україні». Завдання формулюються так: підготуйтеся до участі в дискусії на тему; доберіть матеріал за темою дискусії; визначте переконливі аргументи як на захист, так і проти кожної з альтернативних тез; продумайте способи розгортання тієї чи іншої тези; оформіть майбутній виступ у вигляді певного жанру (репліка, судження, коментар, повідомлення, інформація, резюме); сформулюйте різні типи запитань; обміркуйте відповіді на можливі питання і заперечення.

Також відбувається обговорення в парах проблем, наприклад, «Дистанційна чи змішана форми навчання під час карантину», «Раціональне харчування учнів», «Використання БАДів»: студенти формулюють свої аргументи, а кожна пара захищає визначену для неї думку.

У рольових іграх відпрацьовується тактика поведінки, дій, виконання функцій, між учасниками розподіляються ролі з обов'язковим змістом відповідно до проблемної ситуації, винесеної на обговорення. Для проведення ігор доцільно використовувати такі типи нестандартних занять: заняття-подорож (на олімпіаду, на наукову конференцію, на чемпіонат з гірського туризму), заняття-композиція (проведення батьківських зборів).

Усі навчальні ігри, активізуючи увагу, підвищуючи інтерес до вивчення предмета, мають спільні вимоги до проведення, наприкінці кожної гри мета аналізується та обговорюється, констатуються та оцінюються результати. Структура розгорнутої ігрової діяльності містить такі компоненти: спонукальний (потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання брати участь у грі); орієнтовний (вибір засобів і способів ігрової діяльності); виконавчий (дії, операції, які надають можливості реалізувати ігрову мету); контрольно-оцінювальний (коригування та стимулювання активності в ігровій діяльності) [5].

Систематично на заняттях застосовуються різні типи комунікативних технологій: змішування технологій забезпечує глибше засвоєння матеріалу.

Мовна компетентність майбутнього вчителя нерозривно пов'язана з педагогічною компетентністю і є важливою компонентою професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Отже, формування фахового дискурсу засобами української мови у студентів природничих спеціальностей є необхідним для становлення педагога. Важливу роль у розв'язанні цього завдання відіграє формування мовної компетентності як невід'ємного складника професійної діяльності вчителя біології, хімії та географії. Колаборація методів, прийомів і технологій мовної роботи сприяє кращому засвоєнню теми та програмує на подальше практичне застосування набутих знань, умінь і навичок у професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Вербич С. О. Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник. Луцьк : Терен, 2009. 234 с.
2. Гуцул Л. І. Власні назви та їхні доли (ономастичні спостереження в с. Лумшори на Закарпатті). *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Наукові записки. Філологія*. Вип. 29–31. Івано-Франківськ, 2011. С. 154–157.
3. Гуцул Л. І. Географічна термінологія як компонента мовної підготовки вчителя географії. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 132. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. С. 176–180.
4. Гуцул Л. І. Формування мовної компетентності як складової професійної підготовки майбутніх учителів хімії. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 177. Ч. 1. Кропивницький, 2019. С. 140–143.
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків : Основа, 2009. 176 с.
6. Клименко Н. Ф. Українська біологічна термінологія кінця ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 212 с.
7. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2012. 200 с.
8. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навчальний посібник. Київ : «Центр навчальної літератури», 2006. 312 с.
9. Сучасна хімічна термінологія та номенклатура органічної хімії / О. Гордієнко, М. Корнілов, О. Голуб, С. Ісаєв, В. Толмачова, О. Ковтун. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 620: Проблеми української термінології. С. 66–69. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/832>
10. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. 3-є вид., випр. і доп. Київ : Алерта, 2012. 694 с.